

## Brygida Kürbis (1921–2001)

Brygida Kürbis była uczoną o międzynarodowej sławie, jedną z najwybitniejszych polskich mediewistek i mistrzynią wielu pokoleń poznańskich historyków, od początku swej akademickiej kariery związaną z Uniwersytetem Poznańskim. Jej zainteresowania badawcze koncentrowały się przede wszystkim na dwóch kręgach zagadnień, a więc na szeroko pojętych naukach pomocniczych historii i źródłoznawstwie średniowiecznym oraz dziejach kultury wieków średnich, szczególnie średniowiecza wcześniejszego. W jej dorobku można też odnaleźć prace z zakresu historii politycznej czy regionalistyki, stanowiły one jednak nie tyle margines jej dociekań badawczych, co były zdecydowanie oddalone od ich głównego nurtu. Najwyższej próby naukowe dzieło, jego złożoność oraz drogi budowania pozycji w świecie nie tylko polskiej historiografii okresu powojennego próbowano już podsumowywać<sup>1</sup>, choć nie jest to łatwe. Ostatnio, z okazji 15. rocznicy jej śmierci, została zorganizowana konferencja naukowa poświęcona rozmaitym aspektom badań mediewistycznych Brygidy Kürbis<sup>2</sup> i na jej drukowany plon czekamy. Nim jednak to nastąpi, spróbujmy się jeszcze raz przyjrzeć życiu i dziełu wybitnej uczzonej.

Brygida Kürbis urodziła się 11 września 1921 roku w Chełmnie na Pomorzu, jako córka polskiej nauczycielki Kazimiery Marianny z domu Szuchmielskiej i niemieckiego kupca Ericha Kürbisa. Ze strony matki pochodziła z rodziny inteligencji – dziadek, Leon Szuchmielski, był profesorem w gimnazjum męskim w Świeciu, a matka po skończeniu tamtejszego liceum żeńskiego uzyskała dyplom pedagogiczny Wyższego Liceum Pedagogicznego we Wrocławiu (w 1912 roku) i w latach 1913–1921 uczyła w żeńskim liceum w Chełmnie. Tam też pierwsze lata życia spędziła Brygida Kürbisówna, by następnie w 1926 roku wraz z rodziną przenieść się do

---

<sup>1</sup> Główne kierunki badań profesor Brygidy Kürbis omówili: G. Labuda, „Księga uczonych” dla uczonnej w księgach, w: *Mente et litteris. O kulturze i społeczeństwie wieków średnich*, Poznań 1984, s. 7–20; tenże, *Uczona zbiera plony swego naukowego siewu*, w: B. Kürbis, *Na progach historii II: O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001, s. 5–8; J. Wiesiołowski, *Scriptura custos memoriae*, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne [księga pamiątkowa profesor Brygidy Kürbis]*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. XXIX–XXXIV.

<sup>2</sup> Konferencja odbyła się w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w dniach 24–25 listopada 2016 roku pod hasłem *Droga naukowa Brygidy Kürbis. Od krytyki źródeł historycznych do źródłoznawstwa*, a jej organizatorami byli prof. Edward Skibiński oraz prof. Paweł Stróżyk. Łącznie wygłoszono 14 referatów ukazujących rozmaite aspekty działalności naukowej i dydaktycznej Brygidy Kürbis – od obrazu nauki w jej wspomnieniach, przez relacje z Aleksandrem Gieysztorem, seminarium, badania nad dyplomatyką, annalistyką, kronikarstwem i hagiografią, aż po dociekania epigraficzne, ikonografię i edytorstwo oraz teorię źródłoznawstwa.

Gdańska, gdzie jej matka podjęła pracę w polskiej szkole powszechnej w Nowym Porcie, zaś ojciec pracował jako kupiec. Wkrótce Erich Kürbis opuścił rodzinę i ciężar jej utrzymania spoczął na matce. Wówczas Brygida trafiła do Tczewa, gdzie mieszkała jej ciotka. Tam pobierała nauki w szkole podstawowej, by w 1933 roku powrócić do Wolnego Miasta Gdańska, w którym jej matka była już wówczas działaczką Gminy Polskiej Związku Polaków, a w 1934 roku otrzymała posadę w Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolonej (od 1935 roku im. Józefa Piłsudskiego). Do tej właśnie szkoły uczęszczała Brygida Kürbisówna i tam też na wiosnę 1939 roku uzyskała maturę. Plany studiów uniwersyteckich w Poznaniu pokrzyżował wybuch wojny. Wkrótce, w kwietniu 1940 roku, jej matka została aresztowana przez gestapo i w listopadzie 1942 roku zmarła w obozie koncentracyjnym Ravensbrück.

Następne lata życia Brygida Kürbis spędziła w Jeleniej Górze (wówczas Hirschberg) pod opieką rodziny ojca, w celu, jak sama wspominała, „przywrócenia nas narodowi niemieckiemu, a to było przecież niewykonalne, skoro kształciła nas polska szkoła, a i mama nasza w polskich szkołach Wolnego Miasta Gdańska uczyła”<sup>3</sup>. Pracowała w fabryce włókien sztucznych Schlesische Zellwolle Aktiengesellschaft Hirschberg (po 1945 roku powstała tam Celwiskoza). Po uzyskaniu, z pomocą ks. Josefa Hoffmanna, uwierzytelnionego odpisu świadectwa maturalnego wiosną 1944 roku oraz zgodzie na dalsze kształcenie udzielonej przez dyrektora fabryki mogła rozpocząć studia uniwersyteckie z zakresu historii i romanistyki na uniwersytecie we Fryburgu Bryzgowijskim (Freiburg in Breisgau). Uczestniczyła tam m.in. w wykładach wybitnego mediewisty Gerda Tellenbacha, znanego filozofa Martina Heideggera, a także Gerharda Rittera; jednak ten pierwszy wywarł na nią największy wpływ, otwierając zainteresowanie wcześniejszym średniowieczem. Koniec wojny zastał ją we francuskiej strefie okupacyjnej i poprzez obóz przejściowy w Reichenau w kwietniu 1946 roku powróciła do Polski. Gdańskie mieszkanie rodziny było zniszczone, jej ojciec został jeszcze w styczniu 1945 roku rozstrzelany przez gestapo.

W takich okolicznościach przybyła do Poznania, rozpoczynając kolejny etap życia związany z tutejszym uniwersytetem, na którym podjęła studia historyczne pod kierunkiem profesora Kazimierza Tymienieckiego (zaliczono jej część egzaminów z czasów studiów we Fryburgu). W 1949 roku uzyskała magisterium na podstawie pracy *Kultura umysłowa Śląska w XII wieku na tle stosunków z diecezją leodyjską*. Dzięki staraniom jej mistrza, mimo motywowanego politycznie braku wsparcia władz uczelni, objęła stanowisko asystenta w Seminarium Historycznym Uniwersytetu Poznańskiego. Już w maju 1951 roku, na podstawie rozprawy *Studia nad Kroniką Wielkopolską* obroniła doktorat (druk – Poznań 1952), by w 1953 roku uzyskać adiunkturę. W następnych latach przygotowała obszerną, znakomitą pracę poświęconą średniowiecznemu dziejopisarstwu wielkopolskiemu (*Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV wieku*, druk – Warszawa 1959), która stała się podstawą do uzyskania stopnia kandydata nauk w 1957 roku, a po przywróceniu habilitacji – stopnia doktora habilitowanego i *veniam legendi*. Otworzyło to drogę do docentury w 1960 roku,

---

<sup>3</sup> Cyt. za R. Witkowski, Wstęp. Brygida Kürbis (1921–2001), w: B. Kürbis, Cztery eseje o źródłownawstwie, wstęp, wybór i oprac. R. Witkowski, Poznań 2007 [Klasyki nauki poznańskiej, t. 13], s. 13.

zaś w 1970 roku otrzymała tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1979 roku profesurę zwyczajną.

Profesor Brygida Kürbis od 1969 roku kierowała Zakładem Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii UAM, który stworzyła (w 1982 roku przemianowany na Zakład Źródłoznawstwa i Nauk Pomocniczych Historii), współpracowała też z Pracownią Edytorską Instytutu Historii PAN, a w 1998 roku została członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Wprawdzie we wrześniu 1991 roku przeszła oficjalnie na emeryturę, ale do ostatnich chwil życia nie zaniechała pracy naukowej i podtrzymywała kontakt z Instytutem Historii UAM oraz krakowską PAU. Była zaangażowana społecznie i jako profesor uniwersytecki, i jako katoliczka, co wszyscy obserwowaliśmy w szczególny sposób w dobie Solidarności, a co najtrafniej oddał Jacek Wiesiołowski, pisząc w 2001 roku: „Wiedzieliśmy jaką ona była, przywiązana do swego profesorskiego katolicyzmu, do idei demokratycznych, prawa i bezinteresowna, i to właśnie było dla nas wskazówką właściwej postawy etycznej”<sup>4</sup>. Zmarła po długiej chorobie w poznańskim szpitalu przy ul. Lutyckiej w dniu 5 listopada 2001 roku, pochowana została w alei zasłużonych junikowskiego cmentarza w Poznaniu 9 listopada 2001 roku<sup>5</sup>.

Badania profesor Brygidy Kürbis skupiały się na szeroko pojętych dziejach średniowiecza, zwłaszcza wcześniejszego, tak polskiego, jak i europejskiego, pośrodku których zawsze było źródło. Rozpoczęła od analitycznych dociekań nad najstarszym dziejopisarstwem wielkopolskim, stopniowo poszerzając swe zainteresowania. Tematem pracy magisterskiej była, jak wiemy, kultura umysłowa na wczesnośredniowiecznym Śląsku, natomiast jako obiekt badań do tezy doktorskiej wybrała, z inspiracji Kazimierza Tymienieckiego, *Kronikę wielkopolską*. Po kilkuletnich, gruntownych studiach przedstawiła pracę kompletną, prowadząc czytelnika od historii badań nad tym zabytkiem piśmiennictwa, przez zachowane rękopisy, wyekstrahowanie jego zasadniczej redakcji, aż po rozbiór jego fragmentów i zagadnienie autorstwa<sup>6</sup>. Uznała, iż autorem powstałej gdzieś u schyłku XIII stulecia kroniki, czy raczej jej redakcji zasadniczej, był Baszko Godzisław, kustosz poznańskiej katedry, zaś autorem czernastowiecznej interpolacji mógł być Janek z Czarnkowa. Otworzyło to wieloaspektową dyskusję nad tym niewielkim dziełem rodzimej historiografii, w której ścierają się

<sup>4</sup> J. Wiesiołowski, *Scriptura custos memoriae* (jak w przyp. 1), s. XXXIV.

<sup>5</sup> Najpełniej o życiu Brygidy Kürbis zob. R. Witkowski, Wstęp (jak w przyp. 3), s. 9–35. Zob. również: J. Strzelczyk, Brygida Kürbis, RH 67, 2001, s. 308–311; T. Jasiński, Niezwykłe życie, dzieło i osobowość prof. Brygidy Kürbis, *Życie Uniwersyteckie*, 2001, nr 11–12, s. 3, 21; J. Krzyżaniakowa, Była Profesorem, Przyjacielem i Mistrzem, tamże, s. 20; też, In memoriam Brygida Kürbis 11 IX 1921 – 5 XI 2001, SZ 39, 2001, s. 1–6; też, Brygida Kürbis 1921–2001, w: *Wybitni historycy wielkopolscy*, red. J. Strzelczyk, Poznań 2010, s. 695–713; J. Dobosz, Brygida Kürbis, *Poznański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 8/9, 2001/2002, s. 322–324.

<sup>6</sup> Praca ukazała się jako: B. Kürbis, *Studia nad Kroniką Wielkopolską*, Poznań 1952, ss. 187 w ramach serii *Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, t. 17, z. 1; poddano ją też kompetentnej ocenie – zob. D. Zydorek, *Bibliografia prac Brygidy Kürbis za lata 1952–2001*, w: *Scriptura custos memoriae* (jak w przyp. 1), s. V.

dwa spojrzenia – jedno zgodne z punktem widzenia Brygidy Kürbis, drugie zaś opujące za późniejszym jego pochodzeniem i autorstwem Janka z Czarnkowa<sup>7</sup>.

Swoje dociekania nad średniowiecznym dziejopisarstwem wielkopolskim kontynuowała z powodzeniem w następnych latach. I wówczas jednym z ważnych ich ogniw była *Kronika wielkopolska*, ale autorka znacząco poszerzyła krąg swych zainteresowań, włączając weń roczniki proveniencji wielkopolskiej oraz rozważania o *Kronice wielkiej*, a przede wszystkim ukazując w ujęciu syntetycznym formy dziejopisarskie oraz treści, w tym historyczne, jakie one ze sobą niosły; jak też kształtowanie się kultury historycznej w Polsce między podziałami dzielnicowymi i zjednoczeniem piastowskiej dziedziny<sup>8</sup>. Deklarowała już wówczas wyraźnie zainteresowanie analizą źródłoznawczą przekraczającą przeprowadzanie krytyki formalnej (wewnętrznej i zewnętrznej), a poszerzenie jej o kontekst funkcji społecznych (szeroko rozumianych) badanych dzieł historiograficznych, co jak pisała: „pozwoли nasze źródła narracyjne w pełni wykorzystać nie tylko w analitycznych ustaleniach faktograficznych, ale również w syntezie procesu dziejowego”<sup>9</sup>. W momencie, gdy te słowa przelewała na papier, była już członkiem zespołu redakcyjnego nowego, budowanego z mozołem od lat 1953–1955, nowoczesnego czasopisma poświęconego źródłoznawstwu i naukom pomocniczym historii – „Studiów Źródłoznawczych” (pierwszy tom ukazał się drukiem w 1957 roku). Współtworzyła je wraz z Aleksandrem Gieysztorem i Gerardem Labudą, początkowo pełniąc funkcję sekretarza redakcji, a od drugiego tomu (1958) jednego z redaktorów. W redakcji „Studiów Źródłoznawczych” zasiadała aż do 1997 roku, wydając łącznie 35 tomów.

Badania źródłoznawcze prowadziły ją nierzadko do rozważań o charakterze metodycznym, czasami zmierzającym ku teorii. Można tutaj wyróżnić odrębne nurty owych dociekań, takich jak źródłoznawstwo (metoda źródłoznawcza), metoda edycji źródeł historycznych i literackich oraz nauki pomocnicze historii. Najważniejsze teksty z tego zakresu opublikował ostatnio w postaci przedruków Rafał Witkowski<sup>10</sup>, a są to rozprawki: *O źródłoznawczą interpretację kodeksu historycznego*<sup>11</sup>; *O założeniach i metodzie edycji historycznych i literackich*<sup>12</sup>; *Nauki pomocnicze historii*

---

<sup>7</sup> Badania nad tymi kwestiami były ostatnio podsumowywane, nie ma więc potrzeby ich tutaj przywoływać – zob. starszą pracę: J. Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964, s. 130–140, a ostatnio E. Skibiński, *Problem pochodzenia Kroniki Wielkopolskiej*, w: *Wielkopolska – Polska – Czechy. Studia z dziejów średniowiecza* ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu, red. Z. Górczak, J. Jaskulski, Poznań 2009, s. 189–198 oraz A. Krawiec, *Kilka uwag na temat genezy Kroniki Wielkopolskiej*, tamże, s. 199–215.

<sup>8</sup> Studia te ukazały się jako: B. Kürbis, *Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1959, ss. 301 (nakładem PWN). Recenzje przedłożyli Jan Baszkiewicz oraz Kazimierz Jasiński, a także Henryk Łowmiański – D. Zydorek, *Bibliografia prac Brygidy Kürbis (jak w przyp. 6)*, s. VIII–IX.

<sup>9</sup> B. Kürbis, *Dziejopisarstwo wielkopolskie (jak w przyp. 8)*, s. 9.

<sup>10</sup> Por. przyp. 3.

<sup>11</sup> B. Kürbis, *O źródłoznawczą interpretację kodeksu historycznego*, w: *Materiały biblioteczne z konferencji organizowanych w latach 1963–1968 przez Biuro Wydawnictw PAN*, Wrocław 1971, s. 233–244.

<sup>12</sup> Taż, *O założeniach i metodzie edycji historycznych i literackich*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* 9, 1973, [druk: 1974], s. 201–223.

w wykładzie uniwersyteckim<sup>13</sup> oraz *Metody źródłoznawcze wczoraj i dziś*<sup>14</sup>. Z połączenia teoretycznej wiedzy źródłoznawczej z badaniami nad naukami pomocniczymi historii wyrosły dwa ważne nurty dociekań Brygidy Kürbis – studia nad poszczególnymi naukami pomocniczymi historii, zwłaszcza dyplomatyką, a także zaangażowanie w edycje polskich narracyjnych źródeł średniowiecznych. Te zaś dały początek tłumaczeniom i opracowaniom ważnych zabytków polskiego dziejopisarstwa wieków średnich.

Działalność edytorska Brygidy Kürbis kojarzy się przede wszystkim z Pracownią Edytorską Polskiej Akademii Nauk, do prac której została włączona jeszcze w latach pięćdziesiątych XX wieku. Pierwszym zadaniem było wznowienie wydawanej w stuleciu poprzednim serii *Monumenta Poloniae Historica*, do którego napisała wraz Gerardem Labudą i Aleksandrem Gieysztozem krótką przedmowę<sup>15</sup>. Równocześnie w ramach tej instytucji wiele uwagi poświęcała edycjom najstarszych polskich zabytków historiografii i annalistyki. W nowej serii *Monumenta Poloniae Historica* przygotowała i ogłosiła w 1962 roku drukiem krytyczną edycję *Roczników wielkopolskich*<sup>16</sup>, a w 1970 roku wzorcowo opracowane wydanie *Kroniki wielkopolskiej*<sup>17</sup>. W ostatnich latach swego życia pracowała wraz z zespołem nad najstarszymi zabytkami życia religijnego w Polsce, czego efektem było opublikowanie opatrzonego obszernym wstępem i komentarzem tzw. Kodeksu Matyldy w ramach nowej serii Polskiej Akademii Umiejętności – *Monumenta Sacra Polonorum*<sup>18</sup>. Już po jej śmierci, światło dzienne ujrzał kolejny tom serii poświęcony edycji *Modlitw księżnej Gertrudy z Psalterza Egberta*<sup>19</sup>, a także następny zawierający krakowskie *Praedicationes*<sup>20</sup>.

Prace edytorskie przeplatały się z działalnością translatorską, przyswajającą polszczyźnie wiele istotnych źródeł do dziejów Polski średniowiecznej. Pierwszym na

<sup>13</sup> Taż, Nauki pomocnicze historii w wykładzie uniwersyteckim, w: Problemy dydaktyczne nauk pomocniczych historii, t. 1, Aneks: Przebieg dyskusji na konferencji naukowo-dydaktycznej poświęconej naukom pomocniczym historii, Katowice – Wisła 24–27 V 1973, red. J. Szymański, Katowice 1973, s. 22–32.

<sup>14</sup> Taż, *Metody źródłoznawcze wczoraj i dziś*, SZ 24, 1979, s. 83–96; por. Pamiętnik XII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich 17–20 września 1979 roku, cz. I, Sekcja I–IV, Katowice 1979, s. 91–100.

<sup>15</sup> B. Kürbis, Przedmowa, w: Pomniki dziejowe Polski, t. 1, wyd. A. Bielowski, Warszawa 1960, s. 5–6 (i tekst łac. s. 7–8).

<sup>16</sup> *Roczniki wielkopolskie*, wyd. B. Kürbis, przy współpracy G. Labudy, J. Lucińskiego i R. Walczaka, *Monumenta Poloniae Historica*, s.n., t. 6, Warszawa 1962 (Rocznik kapituły gnieźnieńskiej, Rocznik kapituły poznańskiej, Kalendarz i spominki wrocławskie, Spominki gnieźnieńskie, Rocznik lubiński, Spominki poznańskie, Rocznik poznański I, Rocznik poznański II, zaginiony rocznik kaliski).

<sup>17</sup> *Kronika wielkopolska*, wyd. B. Kürbis, *Monumenta Poloniae Historica*, s.n., t. 8, Warszawa 1970.

<sup>18</sup> Kodeks Matyldy. Księga obrzędów z kartami dedykacyjnymi, oprac. B. Kürbis z zespołem: B. Bolz, B. Nadolski, D. Zydorek, *Monumenta Sacra Polonorum*, t. 1, Kraków 2000, ss. 287.

<sup>19</sup> *Modlitwy księżnej Gertrudy z Psalterza Egberta z Kalendarzem*, wyd. B. Kürbis, M. H. Malewicz, oprac. B. Kürbis, współpraca D. Leśniewska, P. Stróżyk, *Monumenta Sacra Polonorum*, t. 2, Kraków 2002, ss. 203.

<sup>20</sup> Kazania na różne dni postne i inne teksty z kodeksu krakowskiego 140 (43), wyd. B. Kürbis, J. Wolny, D. Zydorek, oprac. B. Kürbis, M. Sobieraj, *Monumenta Sacra Polonorum*, t. 4, Kraków 2002, ss. 272.

tym polu dziełem Brygidy Kürbis jest komentarz i wstęp do tłumaczenia *Kroniki wielkopolskiej* pióra Kazimierza Abgarowicza<sup>21</sup>, z którym przyszło jej współpracować w następnych latach nad przekładem mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem. Tej jednej z najważniejszych polskich kronik poświęcała sporo uwagi od drugiej połowy lat sześćdziesiątych XX wieku – najpierw wspólnie z Abgarowiczem przygotowała przekład tego zabytku piśmiennictwa i opracowała do niego erudycyjny wstęp i komentarz<sup>22</sup>, a następnie już samodzielnie dokonała ponownego przekładu, weryfikując komentarze<sup>23</sup>. Nowe tłumaczenie kroniki Mistrza Wincentego poprzedziła publikacja, nakładem Państwowego Instytutu Wydawniczego, zbioru (edycja bilingwalna) poświęconego myślom i naukom tego dziejopisa<sup>24</sup>. U schyłku życia Brygida Kürbis podjęła się też tłumaczenia wspomnianych wyżej *Modlitw księżnej Gertrudy*<sup>25</sup> oraz najstarszych żywotów świętego Wojciecha<sup>26</sup>, które ukazały się nakładem Wydawnictwa Benedyktynów Tynieckich.

Brygida Kürbis przedkładała również niezwykle interesujące propozycje rozwiązywania rozmaitych problemów badawczych na gruncie praktycznym, choć w ich narracji zawsze obecna była wyraźna nuta źródłoznawcza. Zajmowała się z wielką pasją dziejami kultury oraz Kościoła w średniowiecznej Polsce, zawsze ukazującym w szerokim kontekście europejskim. Z zainteresowań ściśle źródłoznawczych wyrosła np. znakomita, dzisiaj już klasyczna, rozprawa poświęcona ciągle podejmowanemu w polskiej nauce problemowi regestu *Dagome iudex*<sup>27</sup>. Do nowocześnie pojmowanych nauk pomocniczych historii odwoływała się w swych pracach odnoszących się do dyplomatyki: zwłaszcza w tych traktujących o falsyfikacie mogileńskim<sup>28</sup>, dokumentach norbertanek ze Strzelna<sup>29</sup> czy najstarszych świadectwach cysterskich – dokumentach fundacyjnych Łekna, Jędrzejowa oraz liście biskupa krakowskiego

<sup>21</sup> Kronika wielkopolska, tłum. K. Abgarowicz, wstęp i oprac. B. Kürbis, Warszawa 1965, ss. 329 (niedawno wznowione przez Universitas, Kraków 2010).

<sup>22</sup> Mistrza Wincentego Kronika polska, tłum. K. Abgarowicz, wstęp i koment. B. Kürbis, Warszawa 1974, ss. 252.

<sup>23</sup> Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), Kronika Polska, tłum. i oprac. B. Kürbis, Wrocław 1992 (i kolejne wydania).

<sup>24</sup> Myśli i nauki Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem, wybór i tłum. B. Kürbis, Warszawa 1980, ss. 171, w tym Przedmowa, s. 6–17.

<sup>25</sup> Modlitwy księżnej Gertrudy z Psalterza Egberta z Cividale, tłum. i oprac. B. Kürbis, Kraków 1998, ss. 232, w tym obszerny Wstęp, s. 7–77.

<sup>26</sup> W kręgu Żywotów świętego Wojciecha, tłum. B. Kürbis i inni, red. nauk. J. A. Spież OP, Kraków 1997, ss. 288 – dziełem Brygidy Kürbis są tłumaczenia: Jana Kanapariusza Żywota pierwszego świętego Wojciecha; Brunona z Kwerfurtu Żywota drugiego oraz Pasji z Tegernsee (wspólnie z Marianem Plezią).

<sup>27</sup> B. Kürbis, *Dagome iudex* – studium krytyczne, w: Początki państwa polskiego. Księga tysiąclecia, t. 1, Poznań 1962, s. 363–424.

<sup>28</sup> Taż, Najstarsze dokumenty opactwa Benedyktynów w Mogilnie (XI–XII w.), SZ 13, 1968, s. 27–61 [przedruk: taż, Na progach historii. Prace wybrane, Poznań 1994, s. 37–82].

<sup>29</sup> Taż, Dzieje fundacji strzeleńskiej w świetle dokumentów, w: Strzelno romańskie. Zbiór studiów, Strzelno 1972, s. 39–53; por. taż, Najstarsza tradycja klasztoru panien norbertanek w Strzelnie, RH 40, 1974, s. 19–50.

Mateusza do świętego Bernarda<sup>30</sup>, a także epigrafiki<sup>31</sup>. Ważne miejsce w jej dorobku naukowym zajmują też prace, w których krzyżują się źródłoznawstwo, spojrzenie na dawną kulturę oraz Kościół. Na pierwszy plan wysuwają się tutaj teksty poświęcone roli kręgu czesko-morawskiego w chrystianizacji Polski<sup>32</sup>, refleksji nad tym, jak czytać i interpretować najstarsze teksty o świętym Stanisławie<sup>33</sup>, kronikarskiej wizji chrystianizacji państwa Piastów<sup>34</sup> czy też dociekaniom nad żywotami jako źródłem historycznym<sup>35</sup> oraz nad ascezą chrześcijańską<sup>36</sup>.

W kręgu szeroko rozumianej kultury oraz Kościoła sytuują się też inne jej prace, spośród których chyba najważniejszą jest odnosząca się kompleksowo do życia religijnego w Polsce X–XII wieku<sup>37</sup>. Istotny wkład do badań polskim średniowieczem wniosły też artykuły ukazujące *sacrum* i *profanum* jako dwie wizje władzy<sup>38</sup> czy też pisarzy i odbiorców ich dzieł w Polsce doby dzielnicowej<sup>39</sup>. Warto też podkreślić liczne dokonania profesor Brygidy Kürbis na polu historii regionalnej – dotyczy się to zwłaszcza prac o dziejach Wielkopolski i Poznania. Zajmowała się w nich najczęściej historią kultury, czasami Kościoła, rzadziej podnosiła kwestie polityczne. Warto wskazać tutaj trzy ważne rozdziały jej autorstwa w *Dziejach Wielkopolski*, w których dała znakomitą syntezę życia kulturalnego w pierwszej i drugiej monarchii piastowskiej oraz omówiła w odrębnym tekście źródła odnoszące się do tych czasów<sup>40</sup>,

<sup>30</sup> Taż, Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. Trzy świadectwa z XII wieku, w: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 321–341 [przedruk: taż, *Na progach historii II* (jak w przyp. 1), s. 221–242].

<sup>31</sup> Np. taż, Inskrypcja nagrobna w katedrze gnieźnieńskiej z początku XI wieku, w: *Christianitas et cultura Europae*. Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Kłoczowskiego, cz. 1, red. H. Gapski, Lublin 1998, s. 551–556 [przedruk: taż, *Na progach historii II* (jak w przyp. 1), s. 307–322].

<sup>32</sup> Taż, Krąg czesko-morawski a pierwsza chrystianizacja Polski, w: *Cyryl i Metody apostołowie i nauczyciele Słowian*. Studia i dokumenty, cz. 1, red. J. S. Gajek, L. Górka, Lublin 1991, s. 145–158 [przedruk: taż, *Na progach historii II* (jak w przyp. 1), s. 89–104].

<sup>33</sup> Taż, Jak czytać najstarsze teksty o świętym Stanisławie, *Znak* 1, 1979, nr 4–5, s. 319–343 [przedruk: taż, *Na progach historii II* (jak w przyp. 1), s. 105–128].

<sup>34</sup> Taż, Refleksje kronikarzy nad chrystianizacją Polski, *NP* 69, 1988, s. 97–114.

<sup>35</sup> Taż, Żywot błogosławionej Salomei jako źródło historyczne, w: *Studia historica*. W 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego, Warszawa 1958, s. 145–154 [przedruk: taż, *Na progach historii* (jak w przyp. 28), s. 9–16].

<sup>36</sup> Taż, Asceza chrześcijańska i jej interpretacje hagiograficzne. Polski model ascezy franciszkańskiej w XIII i XIV wieku, w: *Zakony franciszkańskie w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. 1: *Franciszkanie w Polsce średniowiecznej*, cz. 1, Lublin 1983, s. 159–181 [przedruk: taż, *Na progach historii* (jak w przyp. 28), s. 277–298].

<sup>37</sup> Taż, O życiu religijnym w Polsce X–XII wieku, w: *Pogranicza i konteksty literatury polskiego średniowiecza*, red. T. Michałowska, Warszawa 1989, s. 7–55 [przedruk: taż, *Na progach historii* (jak w przyp. 28), s. 374–416].

<sup>38</sup> Taż, *Sacrum i profanum*, Dwie wizje władzy w polskim średniowieczu, *SZ* 22, 1977, s. 19–40 [przedruk: taż, *Na progach historii* (jak w przyp. 28), s. 176–206].

<sup>39</sup> Taż, Pisarze i czytelnicy w Polsce XII i XIII wieku, w: *Polska dzielnicowa i zjednoczona. Państwo – społeczeństwo – kultura*, red. A. Gieysztor, Warszawa 1972, s. 159–201 [przedruk: taż, *Na progach historii* (jak w przyp. 28), s. 83–108].

<sup>40</sup> *Dzieje Wielkopolski*, t. 1, red. J. Topolski, Poznań 1969, w nich rozdziały: *Rozwój kultury do 1038 r.*, s. 101–113; *Życie kulturalne po 1038 r.*, s. 196–214 oraz *Źródła narracyjne i dokumentowe do historii Wielkopolski średniowiecznej*, s. 951–958.

jak też nieco wcześniejszy udział w opracowaniu kulturalnych dziejów Gniezna<sup>41</sup>. Podobną rolę spełniła, ukazując kulturę średniowiecznego Poznania z punktu widzenia jej twórców, mocodawców oraz odbiorców<sup>42</sup>, a nieco odeszła od tego schematu badawczego w erudycyjnym rozdziale zamieszczonym w *Studiach z dziejów ziemi mogileńskiej*, poświęconym pograniczu wielkopolsko-kujawskiemu we wczesnym średniowieczu<sup>43</sup>.

Podsumowaniem, przynajmniej częściowym, rozproszonego po rozmaitych czasopiśmie i pracach zbiorowych naukowego dorobku Brygidy Kürbis są niewątpliwie dwa tomy jej studiów wybranych, oba pod znamienitym tytułem – *Na progach historii*. Pierwszy ukazał się nakładem jej macierzystego Instytutu Historii UAM w 1994 roku, a pretekstem do jego przygotowania było oficjalne zakończenie pracy zawodowej. Zawiera on 18 teksów (z krótkimi *postscriptami*), które sama uznała za istotne w swym dorobku – m.in. prace o dokumentach mogileńskich, Strzelnie norbertańskim, księżnej Gertrudzie, metodach źródłoznawczych czy kodeksie Matyldy<sup>44</sup>. Drugi natomiast światło dzienne ujrzał już po śmierci autorki, która zdążyła dokonać jeszcze wstępnych korekt; zamieściła w nim 13 tekstów (m.in. artykuły o *Dagome iudex*, Brunonie z Kwerfurtu, epitafrum Bolesława Chrobrego, Gertrudzie czy inskrypcji z podziemi katedry gnieźnieńskiej)<sup>45</sup>.

Profesor Brygida Kürbis w naszej pamięci pozostaje nie tylko jako wybitna uczona, z ogromną erudycją i akrybią badająca źródła, ale także jako charyzmatyczna mistrzyni. Jej wykłady kursowe z nauk pomocniczych historii, pełne erudycyjnych dygresji, pulsujące ogromną wiedzą, o czasami pospiesznej narracji, nie należały do łatwych. Przenosiły jednak słuchaczy do innego świata, tak w sensie historycznym, jak i bieżącego życia naukowego – odślaniały przed uczestnikami nie tylko fakty, metody badawcze i możliwości interpretacyjne, ale także wprowadzały ich – w dość przecież siernym wówczas PRL-u – na salony europejskiej nauki. Obecne były na nich zawsze wielkie nazwiska – przykładowo Heinrich Fichtenau, Ernst Kantorowicz, Jacques Le Goff, Pierre Riché, Joachim Wollasch, Karl Schmidt czy Georges Duby, a z polskich – przede wszystkim Aleksander Gieysztor i Gerard Labuda. Inaczej było na wykładach uzupełniających, a zwłaszcza seminariach, najczęściej w niewielkich, najwyżej 3–4-osobowych grupkach – tutaj dominowały swobodne dyskusje i referaty, nad którymi unosił się duch Kazimierza Tymienieckiego, a w tle także innych uczonych, z Gieysztozem i Labudą na czele. Wielka erudytką zamieniała się wzorem Tymienieckiego w mistrzynię – czytanie tekstów i tych ze średniowiecza, i tych na-

---

<sup>41</sup> Dzieje Gniezna, red. J. Topolski, Warszawa 1965, w nich: Gniezno jako ośrodek kultury umysłowej (do 1038 r.), s. 97–107 oraz Udział Gniezna w dorobku kulturalnym średniowiecznej Polski, s. 188–217.

<sup>42</sup> B. Kürbis, Kultura wczesnego Poznania: twórcy, opiekunowie, uczestnicy, w: Dzieje Poznania, t. 1 do roku 1793, cz. 1, red. J. Topolski, Warszawa – Poznań 1988, 101–133; zob. też Poznań jako gród rezydencjonalny i osada z kościołami, tamże, s. 72–97.

<sup>43</sup> Taż, Pogranicze Wielkopolski i Kujaw w X–XII wieku, w: Studia z dziejów ziemi mogileńskiej, red. Cz. Łuczak, Poznań 1978, s. 65–111.

<sup>44</sup> Por. przyp. 28.

<sup>45</sup> Por. przyp. 1.

szych, często pełnych nieudolności, dyskusja i krytyka dookoła książki. Z czasem seminarium rozrastało się i w niewielkim pokoju 313 w Collegium Novum brakowało miejsca – przełomem były zapewne strajki studenckie z 1980/1981 roku, podczas których ujrzeliśmy jeszcze inne oblicze profesor Kürbis, społeczniczki i rzeczniczki wolnego uniwersytetu, uczącej swym przykładem – jak to określił Jacek Wiesiołowski – i odwagi, i rozwagi, i odpowiedzialności<sup>46</sup>. Wykształciła rzesze magistrów historii, kilkanaście osób spośród nich podjęło trud pracy naukowej, osiągając pod jej kierunkiem stopień naukowy doktora lub doktora habilitowanego<sup>47</sup>.

\*

Dorobek naukowy Profesor Brygidy Kürbis to łącznie ponad 340 książek, wydawnictw źródłowych, rozpraw, artykułów, recenzji, haseł słownikowych<sup>48</sup>, nacechowanych erudycją, których nie sposób tutaj wyliczyć, ale najważniejsza jest ich jakość i trwałość. O tym ostatnim decyduje nie tylko nowatorstwo metod badawczych i mistrzostwo warsztatu, ale również szacunek dla źródła historycznego, nieustające stawianie pytań świadectwom przeszłości oraz mistrzostwo języka i narracji. Przed kilkunastu laty Gerard Labuda uznał Brygidę Kürbis za jedną z czterech uczonych niewiast, które wywarły trwały wpływ na rozwój polskiej mediewistyki<sup>49</sup>, co chyba najlepiej oddaje jej miejsce w nauce.

*Józef Dobosz*

---

<sup>46</sup> J. Wiesiołowski, *Scriptura custos memoriae* (jak w przyp. 1), s. XXXIV.

<sup>47</sup> Lista doktorów wypromowanych przez profesor Brygidę Kürbis: Jacek Wiesiołowski; Bohdan Lapis; Genowefa Wojciech-Masłowska; Wojciech Oblizajek; Józef Dobosz; Piotr Bering; Danuta Zydorek; Edward Skibiński; Marek Misiorny; Ryszard Grzesik; Paweł Stróżyk; Rafał Witkowski.

<sup>48</sup> Bibliografię prac zestawiała D. Zydorek, *Bibliografia prac Brygidy Kürbis* (jak w przyp. 6), s. V–XXVIII.

<sup>49</sup> G. Labuda, *Uczona zbiera plony* (jak w przyp. 1), s. 5.